

WŁOSKIE DYPLOMY I DOKUMENTY SZKOLNE "Usus est magister rerum"

Joanna Kujawińska

Autorka jest tłumaczem przysięgłym języka francuskiego i włoskiego przy Sądzie Wojewódzkim w Łodzi. Zajmuje się głównie tłumaczeniem: aktów stanu cywilnego, dokumentów szkolnych oraz aktów założycielskich spółek. Tłumaczy również literaturę. Asystent w Zakładzie Literatur Romańskich Katedry Filologii Romańskiej Uniwersytetu Łódzkiego. Przygotowuje pracę doktorską poświęconą dramaturgii Gabriela Marcela.

WSTĘP

Jako motto mojego artykułu wybrałam łacińskie przysłowie, które w tłumaczeniu na język polski brzmi – "praktyka jest nauczycielem wszystkiego", ponieważ prezentowane tutaj wiadomości i informacje zdobyłam w trakcie dokonywania tłumaczeń świadectw szkolnych i dyplomów ukończenia uczelni. Jest to skromny rezultat zaledwie kilku lat pracy tłumacza przysięgłego. Przy pisaniu tego artykułu korzystałam z pomocy doświadczonych nauczycieli włoskich szkół Enza Gorgone i Elia Tropeano, którym chciałam też podziękować za uzyskane cenne informacje.

W trakcie tłumaczenia włoskich i polskich świadectw szkolnych oraz dyplomów ukończenia wyższych uczelni pojawia się podstawowy problem niezaprzeczalnej rozbieżności pomiędzy włoskim i polskim systemem edukacji. Przedstawienie tych różnic kulturowych stanowi główny temat niniejszej pracy. Znajomość włoskiego systemu nauczania i porównanie go z systemem istniejącym w naszym kraju jest podstawą poprawnego tłumaczenia. Pragnę przy tym zwrócić uwagę, iż włoski system szkolnictwa jest obecnie reformowany; prezentowane przeze mnie informacje odzwierciedlają stan faktyczny z początku roku szkolnego 1993/94.

Poza tym niniejsza praca zajmuje się problematyką tłumaczenia wynikającą z praktycznych aspektów dokonywanego przekładu; jej niezrozumienie może być przyczyną wielu pomyłek.

I. SYSTEM EDUKACJI

A) SCUOLA ELEMENTARE

Pierwszym etapem włoskiego systemu edukacji jest trwająca pięć lat "scuola elementare" czyli "szkoła podstawowa". Dzieci objęte są obowiązkiem szkolnym po ukończeniu szóstego roku życia. Oznacza to, że trzeba mieć ukończone 6 lat w dniu rozpoczęcia nauki w pierwszej klasie; jeden brakujący dzień decyduje o rozpoczęciu nauki w następnym roku szkolnym.

Przed kilkoma laty wszystkie lekcje w danej klasie prowadził jeden nauczyciel. Obecnie od czterech lat w jednej klasie uczy trzech nauczycieli specjalizujących się w następujących zagadnieniach:

- elementy językoznawstwa,
- działalność artystyczno-kreatywna,
- nauki ścisłe.

B) SCUOLA MEDIA

Następny etap "scuola media" czyli "szkoła średnia pierwszego stopnia" trwa trzy lata. W momencie jej ukończenia czternastoletni uczeń ma za sobą osiem lat nauki. "Scuola media" odpowiada zatem ośmioletniej polskiej szkole podstawowej. We Włoszech, podobnie jak w Polsce, osiem lat nauki jest obowiązkowe. Obecnie w związku z akcją ujednoczenia wielu systemów w ramach Wspólnoty Europejskiej, we Włoszech przeprowadza się reformę szkolnictwa, która przewiduje przedłużenie obowiązkowego okresu uczęszczania do szkoły do 16 roku życia.

C) SZKOŁA ŚREDNIA DRUGIEGO STOPNIA

Szkoła średnia drugiego stopnia jest fakultatywna, oparta na skomplikowanym systemie z mniej więcej dwudziestoma możliwościami wyboru kierunku nauki.

1) LICEO CLASSICO lub SCEENTIFICO

Największym prestiżem cieszy się "liceo classico" lub "scientifico". "Liceo classico" w polskich warunkach jest odpowiednikiem "liceum ogólnokształcącego o profilu humanistycznym" gdzie większy nacisk kładzie się na nauczanie:

- języków klasycznych: greki, łaciny,
- innych języków obcych,
- literatury i filozofii.

"Liceo scientifico" to odpowiednik polskiego "liceum ogólnokształcącego o profilu matematyczno-fizycznym". W programie tego profilu przeważają przedmioty ścisłe.

2) ISTITUTO TECNICO

Na tym poziomie istnieją również pięcioletnie "istituti tecnici" odpowiadające naszym "technikom" lub "liceom zawodowym". Najbardziej popularne obecnie to:

- "istituto tecnico per ragionieri" ("instytut techniczny dla księgowych") czyli technikum albo liceum ekonomiczne;
- "istituto tecnico per geometra" ("instytut techniczny dla geometrów") czyli technikum drogowo-geodezyjne;
- "istituto per il turismo" ("instytut techniczny turystyczny") czyli technikum hotelarsko-turystyczne;
- "istituto tecnico chimico" ("instytut techniczny chemiczny") czyli technikum chemiczne.

3) ISTITUTO PROFESSIONALE

Naukę można kontynuować w innym typie szkoły: w "istituto professionale" czyli w "szkole zawodowej" (zazwyczaj trzyletniej). Oto kilka przykładów nazewnictwa tego typu szkół:

- "istituto professionale per industria e artigianato" ("zasadnicza szkoła zawodowa przygotowująca do pracy w przemyśle lub rzemiośle") co może zostać przetłumaczone jako "zasadnicza szkoła mechaniczna" lub "zespół szkół rzemieślniczych".

W języku polskim zazwyczaj już w samej nazwie szkoły precyzyjnie określa się dla jakiego przemysłu kształci się specjalistów np.:

- "zasadnicza szkoła metalowo-elektryczna",

- "odzieżowa",
- "przemysłu spożywczego",
- "włókiennicza",
- "samochodowa",
- "papierniczo-poligraficzna"

(Dane o polskim nazewnictwie szkół zebrałam na podstawie "Informatora dla absolwentów szkół podstawowych" w województwie łódzkim, ale może do tego celu posłużyć choćby książka telefoniczna).

– "istituto professionale per il commercio" – tym razem bez problemów może zostać oddany przez polski ekwiwalent – "zasadnicza szkoła handlowa".

W części szkół nazywanych "Istituti Professionali" dyplom otrzymuje się po pięciu latach nauki. Oto kilka przykładów:

- "istituto professionale per il turismo" – "hotelarsko turystyczna szkoła zawodowa";
- "istituto professionale per odontoiatrici" – "szkoła zawodowa pomocy stomatologicznych";

Kilka włoskich szkół zawodowych, gdzie nauka trwa pięć lat znajduje swój ekwiwalent w polskim systemie szkolnictwa, ale na poziomie szkół pomaturalnych. Za przykład mogą tutaj posłużyć:

- "istituto professionale per assistenti all'infanzia" – "pomaturalne studium dla wychowawczyń przedszkolnych";
- "istituto professionale per analisti" – "pomaturalna szkoła analiz lekarskich";

Dwie szkoły funkcjonujące we włoskim systemie edukacji:

– "istituto professionale per stilisti di moda" czyli w dosłownym tłumaczeniu "szkoła zawodowa dla projektantów mody" oraz

– "istituto professionale per grafici pubblicitari" czyli "szkoła zawodowa grafiki reklamowej" w polskim systemie edukacji stanowią specjalizację w liceum plastycznym bądź wyższej szkole sztuk plastycznych. Z tego też powodu, mając na względzie zasadę zachowania jak największej wierności z oryginałem należy dokładnie opisać typ szkoły.

II. ŚWIADECTWA SZKOLNE

A) DIPLOMA DI LICENZA DELLA SCUOLA ELEMENTARE

Po ukończeniu szkoły podstawowej, to znaczy po uzyskaniu pozytywnej oceny z końcowego egzaminu pisemnego i ustnego otrzymuje się "Diploma di licenza della scuola elementare" czyli "świadectwo ukończenia szkoły podstawowej". Z braku aktualnie wydawanego świadectwa z zakresu szkoły podstawowej omówię świadectwo z roku szkolnego 1939/40. Warto zwrócić uwagę, że forma tego dokumentu bardzo przypomina obecnie wydawane świadectwa w polskich szkołach. W nagłówku czytamy: "R. Provveditorato agli studi di Avellino" – "Inspektorat Rejonowy do Spraw Szkolnictwa w Avellino". Dokument nosi nazwę: "Certificato di studio", co odpowiada polskiemu: "świadectwu szkolnemu".

Ciekawa jest również lista poszczególnych przedmiotów.

Na przykład w przypadku uczniów nie uczęszczających na lekcje religii, w miejsce oceny należało wpisać na świadectwie: "nauka przekazana trosce rodziny".

Następnie w kolejności:

- śpiew,
- rysunek i kaligrafia,
- głośne czytanie i recytacja,
- ortografia,
- lektura i ćwiczenia w pisaniu w języku włoskim,
- arytmetyka i rachunki,
- geografia,
- prace domowe i prace ręczne,
- wychowanie fizyczne,
- sprawowanie.

Jako cechy specjalne poddawano ocenie:

- zapał i charakter okazywany na lekcjach gimnastyki i podczas zawodów,
- dbałość o higienę osobistą, porządek i wygląd zewnętrzny.

Stosowano czterostopniową skalę ocen: "lodevole", "buono", "sufficiente", "insufficiente", co odpowiada stosowanemu w Polsce (choć ostatnio rozszerzonemu) systemowi: "bardzo dobry", "dobry", "dostateczny", "niedostateczny". Podawano również liczbę opuszczonych dni, w których odbywały się lekcje, co w Polsce stosuje się do dzisiaj z tą różnicą, że podawana jest liczba opuszczonych godzin lekcyjnych.

B) PAGELLA

W dzisiejszej "szkole średniej niższego stopnia" ("scuola media") na świadectwach nie podaje się już oceny syntetycznej lecz ocenę analityczną postawy i postępów ucznia na danych zajęciach. Oto przykłady tego rodzaju ocen:

"Język ojczysty: W czasie roku szkolnego uczeń zachowywał się w sposób poprawny. Pilnie uczęszczał na lekcje. Jest w stanie poprawnie przedstawić treść książki oraz pojawiającą się problematykę. Jego wyniki są pozytywne."

"Historia i geografia: Przeciętne uzdolnienia. Ma trudności w wypowiedaniu się, nie zawsze udaje mu się opanować opracowywany materiał."

"Nauki ścisłe i matematyka: Posiada przeciętne uzdolnienia. Dobrze opanował podstawy, jest w stanie wykonywać podstawowe działania. Rozumie i posługuje się językiem specjalistycznym."

Kilka lat temu wprowadzono "globalną ocenę postępów w nauce ucznia" ("giudizio globale"). Rubrykę tę zatytułowano: "tutte le materie scolastiche" czyli "wszystkie przedmioty objęte programem". A oto ponownie przykład takiej oceny:

"Uczeń o przeciętnych uzdolnieniach. Jego wkład pracy był niższy od prawdziwych możliwości. Niesystematyczna praca dała uczniowi średnie przygotowanie we wszystkich przedmiotach. Dobrze się czuje w gronie rówieśników."

C) DIPLOMA DI LICENZA DELLA SCUOLA MEDIA

Odbiega od tego schematu świadectwo ukończenia "szkoły średniej niższego stopnia" ("scuola media").

Na specjalnym papierze u samej góry umieszczono godło Republiki Włoskiej, poniżej napis: "Ministero delia Pubbilca Istruzione" czyli "Ministerstwo Edukacji Narodowej". Jeszcze niżej umieszczono napis: "Scuola Media" – "Szkoła Średnia Niższego Stopnia", który musi być uzupełniony dopiskiem:

"Statale" czyli "Państwowa" lub "Privata" czyli "Prywatna" wraz z adresem szkoły.

W ten sposób dochodzimy do nazwy dokumentu "Diploma di licenza delia Scuola Media". "Diploma" to "świadectwo ukończenia szkoły", zgodnie z włoską definicją "documento ufficiale che attesta il compimento di un determinato ordine di studi: diploma di laurea, di maturita". Jest to urzędowy dokument stwierdzający ukończenie pewnego poziomu nauczania.

"Una licenza" według włoskiej definicji oznacza: "l'esame e l'attestato relativo al compimento di un dato corso di studi: licenza media, licenza di maturita." – czyli egzamin i poświadczenie ukończenia szkoły danego poziomu nauczania.

Język polski nie jest aż tak precyzyjny. Tego typu dokument w Polsce nosi nazwę "świadectwo ukończenia szkoły ...". Należałoby tutaj dodać, że dokument ten uzyskuje się we Włoszech po zdaniu przewidzianych egzaminów pisemnych i ustnych. Egzamin zdawany jest przed komisją składającą się z dziewięciu nauczycieli pochodzących z danej szkoły i przewodniczącego z innej. Odpowiada to dziewięciu przedmiotom znajdującym się w programie nauczania:

"Italiano" – "język włoski"

"Storia e geografia" – "historia i geografia"

"Francese o inglese" – "francuski lub angielski"

"Scienze matematiche" – "matematyka, nauki ścisłe"

"Educazione musicale" – "wychowanie muzyczne"

"Educazione artistica" – "wychowanie plastyczne"

"Educazione fisica" – "wychowanie fizyczne"

"Educazione tecnica" – "wychowanie techniczne"

"Religione" – "religia"

Na drugiej stronie dokumentu znajdujemy wynik egzaminu. Tym razem "giudizio" ("ocena") jest "sintetico" (caratterizzato da un essenziale ed efficace schematismo) czyli "ogólna". Stosuje się tutaj czterostopniową skalę ocen:

"ottimo" – "celujący"

"distinto" – "bardzo dobry"

"buono" – "dobry"

"sufficiente" – "dostateczny"

Na świadectwie wyszczególnia się także język obcy, którego absolwent się uczył (bez dodatkowej oceny). Na końcu świadectwa obok podpisu przewodniczącego komisji egzaminacyjnej znajduje się pieczęć urzędowa, okrągła z godłem państwowym, z rodzajem

szkoły, jej nazwą i na miejscowości, w której szkoła ma swoją siedzibę. Podobnie jak na polskich świadectwach na włoskim świadectwie znajduje się numer, pod jakim dany dokument zarejestrowano w archiwum szkoły.

D) DIPLOMA DI MATURITA

1) LICEO

Świadectwa maturalne Liceum są one sporządzane na specjalnym papierze ozdobnym z godłem państwem. Pojawiają się na nich "marca da bollo" czyli "znak skarbowy" kasowany okrągłą pieczęcią szkoły. Poniżej, tak samo jak w przypadku "Diploma di Licenza della Scuola Media" czyli "Świadectwa Ukończenia Szkoły Średniej Stopnia Niższego" figuruje napis "Ministero della Pubblica Istruzione" – "Ministerstwo Edukacji Narodowej". Określono także rodzaj szkoły, dokument nr 5 został wystawiony w "Liceo Scientifico" czyli "liceum ogólnokształcące o profilu matematyczno-fizycznym". Podano tutaj adres danej szkoły oraz rok szkolny, w którym świadectwo wydano.

Na samym środku kartki z zastosowaniem ozdób literackich widnieje nazwa dokumentu: "DIPLOMA DI MATURITA SCIENTIFICA". Przetłumaczenie tej nazwy jest kłopotliwe. W Polsce tego typu dokument jest zbudowany nieco inaczej. Nazywa się: "ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI" i dopiero później w tekście ciągłym na pierwszej stronie dokumentu, między innymi stwierdza się, że "taka a taka osoba ukończyła naukę w np. I Liceum Ogólnokształcącym imienia Adama Mickiewicza w Łodzi, w klasie o profilu humanistycznym, biologiczno-chemicznym, ogólnym z poszerzonym programem języka francuskiego". Tłumaczący tego typu dokument powinien odwołać się do § 26 pkt 6 kodeksu tłumacza sądowego (Podstawowe zasady sztuki przekładu prawniczego nakazują stosowanie takich ekwiwalentów pojęć specyficznych dla kultury języka źródłowego, których zakresy znaczeniowe pokrywają się najbardziej z odpowiednimi pojęciami kultury języka docelowego). Tłumaczymy zatem "Diploma di Maturita Scientifica" następująco: "świadectwo dojrzałości liceum o profilu matematyczno-fizycznym". A dalej – ponieważ jest to zdanie: "Świadectwo dojrzałości wydano" ("conferito a") – następuje imię i nazwisko absolwenta, "urodzony w ..." "dnia ..." "roku ..." z następującym rezultatem": "quarantasei sessantesimi" czyli 46 punktów na 60 możliwych. Mamy tu do czynienia z jeszcze innym systemem ocen. Trzeba wiedzieć, że minimalna ocena pozytywna w tym systemie to 36 punktów. Następne elementy na świadectwie to miejscowość, gdzie wystawiono dokument, data, podpis przewodniczącego komisji egzaminacyjnej, numer, pod którym zarejestrowano świadectwo, oraz okrągła pieczęć szkoły.

2) ISTITUTO TECNICO

Analogiczne polskie świadectwa maturalne technikum lub liceum zawodowego niezależnie od typu i profilu ukończonej szkoły średniej mają taką samą nazwę: "świadectwo dojrzałości" a dopiero później, po takim samym tekście jak na świadectwie liceum ogólnokształcącego "... po zdaniu egzaminu z przygotowania zawodowego otrzymał(a) tytuł technika ekonomisty, pielęgniarstwa, geodety itp.". Na włoskich dokumentach napotykamy napis "Maturita tecnica". Aby oddać intencję autora należałoby przetłumaczyć go na polski w następujący sposób: "Świadectwo dojrzałości technikum" lub "liceum zawodowego".

Następnie w zależności od profilu szkoły, grubszą i większą czcionką wypisano: "diploma di geometra" czy "diploma di ragioniere e perito commerciale".

Z powodu odmiennej struktury formalnej analogicznych polskich dokumentów nie można w sposób definitywny rozstrzygnąć, w jaki sposób dokonać tłumaczenia. Jednym z rozwiązań może być na przykład: "dyplom uzyskania tytułu geometry" czy "dyplom uzyskania tytułu księgowego i technika ekonomisty". "Il perito" to "titolo professionale corrispondente a una specializzazione tecnica" czyli "tytuł zawodowy odpowiadający pewnej specjalizacji technicznej" a więc tytuł technika.

Przed około dwudziestu laty tylko zdanie egzaminu maturalnego w liceum ogólnokształcącym o profilu humanistycznym lub matematyczno-fizycznym (Liceo Ciassico o Scientifico) dawało możliwość wstępu na kierunki uniwersyteckie. Obecnie możliwość taką mają absolwenci wszystkich pięcioletnich szkół średnich wyższego stopnia czyli również "Istituti Tecnici" ("technikum i liceum zawodowe").

E) DIPLOMA DI LAUREA

Pozostaje do omówienia system uniwersytecki. Zazwyczaj "diploma di laurea" czyli dyplom ukończenia studiów uniwersyteckich oraz otrzymania stopnia magistra uzyskuje się po co najmniej czterech latach studiów. Wymaga to zdania określonej programem studiów liczby egzaminów (waha się ona średnio od 20 do 30) oraz napisania i obrony pracy w trakcie dyskusji z komisją egzaminacyjną. Dokument przedstawiony w aneksie numer 8 jest zaświadczeniem o zdaniu egzaminu magisterskiego ("ha superato ... l'esame di laurea" – "zdał... egzamin magisterski"). Odnaleźć na nim można listę 19 egzaminów z ocenami, których zdanie stanowiło warunek dopuszczenia do egzaminu magisterskiego (w danym przypadku chodzi o "Facolta di Scienze" czyli "Wydział nauk ścisłych" a dokładnie o "scienze biologiche" – "nauki biologiczne"):

- Wstęp do nauk matematycznych
- Fizyka
- Chemia ogólna i nieorganiczna
- Botanika 1
- Anatomia ludzka
- Chemia organiczna
- Botanika 2
- Zoologia I (kurs roczny)
- Histologia i embriologia
- Genetyka
- Biologia ras ludzkich
- Chemia biologiczna
- Biologia ogólna
- Fizjologia ogólna I (I rok – kurs dwuletni)
- Cytologia i embriologia roślinna
- Higiena
- Enzymologia

– Fizjologia ogólna (kurs roczny)

– Genetyka ludzka

Na szczególną uwagę zasługuje dyplom zaświadcający uzyskanie tytułu magistra. Już samo powierzchowne zapoznanie się z dokumentem pozwala zauważyć wiele różnic. W Polsce tego typu dokument ma formę ozdobnie oprawionej książeczki z odcisniętym godłem państwowym. Włoski dokument jest kartą papieru z nadrukiem, ozdobionym okrągłą pieczęcią Fryderyka II, króla Sycylii, Cesarza, który w roku 1224 założył Uniwersytet w Neapolu.

Środkowe pole pieczęci przedstawia postać Fryderyka II, na obrzeżu łacińskie inskrypcje określają do kogo pieczęć należy.

Tekst dokumentu rozpoczyna łacińskie zdanie:

"Ad scientiarum haustum et seminarium doctrinarum", którego zgodnie z zasadami przekładu nie tłumaczymy na język polski. Poniżej określone jest państwo, w którym dokument sporządzono:

"Republika Włoska". Dalej następuje tekst, którego tłumaczenie mogłoby brzmieć:

"W imieniu prawa, ja, profesor Giuseppe Cuomo, rektor uniwersytetu w Neapolu, po zapoznaniu się ze świadectwem odbytych studiów oraz z wynikiem egzaminu magisterskiego zdanego w tutejszym uniwersytecie dnia 19 czerwca 1979 roku nadaję

(miejsce na imię i nazwisko posiadacza dyplomu)

urodzonemu (miejscowość) dnia (data urodzenia)

TYTUŁ MAGISTRA NAUK BIOLOGICZNYCH

Niniejszy dyplom zostaje wydany ze wszystkimi przypisanymi mu skutkami prawnymi.

Data, miejsce wystawienia dokumentu.

Numer albumu

Na dokumencie swoje podpisy złożyli: rektor, dziekan wydziału i dyrektor administracyjny."

Największym problemem, który napotyka polski tłumacz jest "la laurea di dottore". Wyraz "dottore" może sugerować polskie słowo "doktor" – stopień naukowy doktora. Jest to jednak interpretacja fałszywa. Włoski "dottore" to według słownika tytuł przyznawany osobom, które ukończyły studia uniwersyteckie, obroniły pracę magisterską i zdały egzamin magisterski. W polskim systemie przyznawania stopni naukowych odpowiada to tytułowi magistra. Ekwiwalentem polskiego "doktoratu" jest włoski "dottorato di ricerca".

Na zakończenie pragnęłabym raz jeszcze podkreślić, że jedyną moją intencją przy opracowywaniu tego tekstu było podzielenie się doświadczeniami tłumacza. Ponieważ temat, który poruszyłam jest bardzo szeroki i skomplikowany, proszę potraktować mój głos jako jeden w dyskusji, do której Was koledzy tłumacze gorąco zapraszam.

BIBLIOGRAFIA

Jerzy Pieńkos, Przekład i tłumacz we współczesnym świecie, PWN 1993.